

Установа адукацыі «Беларускі дзяржаўны медыцынскі ўніверсітэт»
Кафедра беларускай і рускай моў

А. С. Качан

**ПРАФЕСІЙНАЯ ЛЕКСІКА, ЯЕ ФУНКЦЫІ І АСАБЛІВАСЦІ
ЗАСВАЕННЯ СТУДЭНТАМІ МЕДЫЦЫНСКІХ ВНУ**

Мінск 2026

Лексікалогія мовы навукі – адзін з найбольш актыўна распрацоўваемых напрамкаў сучаснага мовазнаўства. Пытанні аб тым, што ўяўляе сабой тэрмін як знак і адзінка мовы, якія яго функцыі, якое месца займае ён у лексічнай сістэме, разглядалі многія лінгвісты (В.У. Вінаградаў, Р.В. Вінакур, Д.С. Латэ, А.А. Рэфармацкі і інш.). З пункту гледжання вядомага беларускага мовазнаўцы В.П. Краснея, «стварэнне нарматыўна ўпарадкаваных навуковых тэрміналагічных сістэм – надзвычай адказная і складаная надзённая задача» [1, с. 39].

Вывучэнне лексікі ў медыцынскіх ВНУ немагчыма без вывучэння і засваення тэрміналогіі. Пры вывучэнні лексікі праводзіцца лексічны аналіз тэрміна з пункту гледжання яго лексічных характарыстык: адназначнасць і шматзначнасць, лексічнае значэнне, прыналежнасць слова да лексікі [2, с. 26].

Не кожнае спецыяльнае слова з’яўляецца тэрмінам, як і не любая сукупнасць спецыяльных слоў можа быць названа тэрмінасістэмай. Слова «тэрмін» іншамойнае, яно паходзіць ад лацінскага «terminus» (мяжа, канец). Існуе шмат азначэнняў паняцця «тэрмін». Гэта звязана перш за ўсё з шматграннасцю дадзенага слова. А.А. Рэфармацкі вызначаў тэрміны як «словы, абмежаваныя сваім асобым значэннем; словы, якія імкнуцца быць адназначнымі як дакладнае выражэнне паняццяў і назваў рэчаў» [3, с. 61– 62].

Б.М. Галавін пад «тэрмінам» разумее слова або падпарадкавальнае словазлучэнне, якое мае спецыяльнае значэнне, што выражае і фарміруе прафесійнае паняцце, прымяняецца ў працэсе пазнання і засваення навуковых і прафесійна-тэхнічных аб’ектаў і адносінаў паміж імі [4, с. 5].

На думку Р.Г. Котава, «тэрміны» з’яўляюцца намінантамі сістэмы паняццяў (рэалій) навукі, тэхнікі, афіцыйнай мовы і сродкам іх адлюстравання ў вытворчасці, грамадскім жыцці або іх асобных галінах, прычым кожны тэрмін у канкрэтнай галіне мае грамадска ўсвядомленае значэнне [5, с. 40].

В.Д. Старычынок выдзяляе два віды тэрмінаў у залежнасці ад ужывання – агульнаўжывальныя і вузкаспецыяльныя, вядомыя толькі спецыялістам у пэўнай вобласці ведаў, і засяроджвае ўвагу на такіх вызначальных характарыстыках тэрміна як абсалютная дакладнасць, афіцыйнасць (нарматыўнае ўзаконенне), а таксама імкненне да адназначнасці [6, с. 645].

А.М. Баранаў вылучае два аспекты трактоўкі тэрміналогіі. У першым, шырокім разуменні, – суаднясенне з вобласцю ўсіх тэрмінаў натуральнай мовы; у другім, вузкім разуменні, – сувязь з тэрмінамі канкрэтнай навуковай дысцыпліны або спецыяльнай вобласці практычнай дзейнасці.

Тэрміны, па вызначэнні А.М. Баранава, – гэта словы (словазлучэнні) метамовы навукі, а таксама словы, якія абазначаюць спецыфічныя рэаліі абласцей канкрэтнай практычнай дзейнасці чалавека, уласцівасці якіх рэалізуюцца праз тэрмінасістэму.

Баранаў А.М. вылучае наступныя асаблівасці тэрміна: а) адсутнасць экспрэсіўнага кампанента значэння і стылістычных характарыстык; б) дэтэрміналагізацыя – страта тэрміналагічнага статусу, пераход у лексічную сістэму літаратурнай мовы, што прыводзіць да ўзнікнення моўных выразаў з

моцнай экспрэсіяй; в) рэтэрміналагізацыя – пераход з адной навукі ў іншую [7, с. 89 – 90].

Кожны тэрмін з’яўляецца адзінкай пэўнай тэрмінасістэмы, якая адносіцца да пэўнай галіны навукі, і сваю адназначнасць тэрмін атрымлівае менавіта праз прыналежнасць сваёй тэрмінасістэме.

Пад *медыцынскім тэрмінам* Н.А. Буданава вызначае слова ці словазлучэнне, якое адносіцца да сферы медыцыны (ужываецца ў медыцынскім навуковым тэксце), абазначае спецыяльнае медыцынскае паняцце (назву захворвання), абавязкова мае дэфініцыю (у медыцынскім тэксце ці ў медыцынскім слоўніку) і служыць для перадачы прафесійных медыцынскіх ведаў [8, с. 7].

Пад *медыцынская тэрміналогія* В.В. Невядомская, Г.В. Пржэвальская разумеюць сістэму, якая аб’ядноўвае тэрміналогію шэрагу медыка-біялагічных дысцыплін. Медыцынская прафесійная лексіка змяшчае ўжывальныя ў навукавай медыцыне тэрміны іншых навук (біялогія, фізіка, хімія, антрапалогія, радыялогія, генетыка і інш.) і складае некалькі соцень тысяч слоў і словазлучэнняў [9, с. 162].

Засваенне прафесійнай тэрміналогіі немагчыма без ведання асаблівасцей ўтварэння медыцынскіх тэрмінаў, якія маюць пэўную спецыфіку.

Прыступаючы да вывучэння медыцынскай тэрміналогіі, патрэбна засяродзіць увагу студэнтаў на тым, што прафесійная мова не мае спецыяльных сродкаў для ўтварэння сваіх элементаў. Яна выкарыстоўвае тыя ж сродкі, што і літаратурная мова. У сувязі з тым, што тэрміны ствараюцца па неабходнасці, а для абазначэння канкрэтнага паняцця ці з’явы, узнікаюць спецыяльныя тэрмінаэлементы. *Тэрмінаэлементам* называецца любы словаўтваральны элемент (аснова, корань, суфікс, прыстаўка), які валодае пастаянным значэннем і, як вынік, утварае тэрміны аднаго сэнсавага раду.

У медыцыне шырока распаўсюджана тэрмінаўтварэнне з выкарыстаннем устойлівых грэчаскіх і лацінскіх тэрмінаэлементаў і запазычванне тэрмінаў з гэтых моў, напрыклад, *кальпасканія*, *артратамія*, *астэанекроз*, *гіпертрафія*. Медыцынская тэрміналогія не толькі ўжывае грэка-лацінскія элементы для ўтварэння новых тэрмінаў, але і захоўвае першапачатковыя запазычаныя тэрміны, якія працягваюць запісвацца лацінскай графікай. Напрыклад, найменні хімічных рэчываў (*magnesii sulfas*); унутраных органаў (*bursa bicipitoradialis*); сасудаў (*anastomotica magna*); звязак (*accessorium cubiti*); нерваў (*cardiacus caudalis*); касцей (*acromiale os*); некаторых захворванняў (*carcinoma in situ*); некаторых характарыстык у апісанні захворванняў (*tumor, nodus, metastasis*) [9, с. 155 – 156].

Грэка-лацінская тэрміналогія змяшчае ў сабе ўсе асноўныя паняцці і тэрміны медыцыны, без засваення якіх немагчыма ўсвядомленае засваенне прафесійнай лексікі.

Тэрміны служаць сродкам прафесійных зносін. Засваенне прафесійнай лексікі прадугледжвае выкарыстанне тэрмінаў у працэсе камунікацыі. Гэты этап з’яўляецца самым складаным, бо вымагае ад навучэнцаў змястоўна, правільна, лагічна і паслядоўна выражаць свае думкі, свабодна

выкарыстоўваючы раней назапашаны моўны матэрыял. Пры фарміраванні маўленчых навыкаў важна памятаць пра тое, што студэнт ніколі не навучыцца выказаць свае думкі, уступаць у суразмоўніцтва, пакуль не будзе пастаўлены перад неабходнасцю дзейнічаць (гаварыць) ва ўмовах штучнага маўленчага асяроддзя [10, с. 138].

Такім чынам, мы можам зрабіць наступныя вывады:

1. Вывучэнне асноўных пытанняў тэрміналогіі з'яўляецца адным з важнейшых элементаў навучання студэнтаў медыцынскіх ВУЗ з прычыны важнасці правільнага ўжывання лексічных адзінак у прафесійным і паўсядзённым маўленні.

2. Выбар аптымальных метадаў і прыёмаў традыцыйнай і нетрадыцыйнай метадыкі вывучэння лексікі ў ВУЗ, адаптацыя навучальных матэрыялаў да патрэб студэнтаў з'яўляюцца важнымі састаўнымі часткамі паспяховага навучання медыцынскай тэрміналогіі і падрыхтоўкі студэнтаў да будучай прафесійнай дзейнасці ў медыцынскай сферы.

3. Асаблівая ўвага пры навучанні прафесійнай лексіцы павінна быць звернута на выпрацоўку практычных уменняў і навыкаў, якія дапамогуць далей рэалізаваць іх у розных сферах жыцця будучых спецыялістаў, а вывучэнне медыцынскай тэрміналогіі на занятках беларускай мовы ўяўляе сабой шматаспектны працэс, які патрабуе комплекснага падыходу з боку выкладчыкаў і студэнтаў.

Літаратура:

1. Красней, В. П. Некаторыя лінгвістычныя аспекты нарматыўнасці тэрміна / В. П. Красней // Роднае слова. – 2011. – № 7. – С. 38–42.
2. Тамілава, П. Д. Комплексны аналіз анатамічнай тэрміналогіі [Электронны рэсурс] / П. Д. Тамілава // Язык. Общество. Медицина : материалы XVII Респ. студен. конф. и XIV Респ. науч.-практ. семинара «Формирование межкультурной компетентности в учреждениях высшего образования при обучении языкам», Гродно, март 2018 г. / Гродн. гос. мед. ун-т; редкол.: Е. П. Пустошило (отв. ред.) [и др.]. – Гродно, 2018. – С. 26-27. – 1 электрон. опт. диск (CD-ROM).
3. Анатомический словарь: русско-белорусско-латинский, белорусско-латинский, латинско-белорусский / С. П. Ярошевич, Л. Н. Бойцов, Д. В. Ковалева [и др.]. – Минск: Дизайн ПРО, 1998. – 480 с
4. Авербух, К. Я. Общая теория термина / К. Я. Авербух. – М.: Издательство МГОУ, 2006. – 252 с.
5. Виноградов, В. В. Русский язык: (граммат. учение о слове): учеб. пособие для высш. учеб. заведений / В. В. Виноградов. – М.; Л.: Учпедгиз, 1947. – 784 с.
6. Стариченок В.Д. Большой лингвистический словарь / В.Д. Стариченок. – Ростов н/Д.: Феникс, 2008. – 811 с.
7. Баранов А.Н. Введение в прикладную лингвистику / А.Н. Баранов. – М.: Изд-во ЛКИ, 2007. – 360 с.
8. Баханькоў, А. Я. Лексікалогія сучаснай беларускай літаратурнай мовы/ пад рэд. А. Я. Баханькова. – Мінск: Навука і тэхніка, 1994. – 463 с.
9. Невядомская, В. В. Беларуская мова: прафесійная лексіка : вучэб.-метадыч. дапам. / В. В. Невядомская, Г. В. Пржэвальская. – Віцебск : Віцеб. дзярж. мед. ун-т, 2023. – 283 с.
10. Яленскі, М. Г. Асобны падыход у метадыцы навучання беларускай мове. Тэарэтыка-эксперыментальнае даследаванне / М. Г. Яленскі. – Мінск : Нац. ін-т адукацыі, 1997. – 172 с.